

หลักสุจริต

กมล ตันจินวัฒนกุล*

■ บทคัดย่อ

คำว่าสุจริตเป็นถ้อยคำที่ปรากฏขึ้นในกฎหมายที่พบเห็นเสมอ เป็นต้นว่า ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 5 และ มาตรา 6 ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปหรือปรากฏตัวในมาตราโดยเฉพาะเป็นต้นว่ามาตรา 1299 ซึ่งมาตราดังกล่าวนั้นมีลักษณะเป็น“บทกฎหมายยุติธรรม” (*Jus aequum*) ซึ่งเป็นตัวบทกฎหมายที่ไม่ได้กำหนดผลทางกฎหมายไว้อย่างชัดเจน ตัวบทจะมีลักษณะเป็นการเปิดช่องให้ผู้ใช้ตีความ ประยุกต์ให้กฎหมายนั้นสมบูรณ์เหมาะสมกับสภาพสังคม พฤติการณ์ และกาลสมัย เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม หมายความว่า การใช้การตีความก็ต้องคำนึงถึงหลักสุจริต เป็นสำคัญ และยังมีลักษณะเป็นบทบังคับ (*Jus cogens*) ที่ไม่สามารถตกลงเป็นอย่างอื่นเพื่อยกเว้นกฎหมายได้

บทความนี้มีวัตถุประสงค์การศึกษาวิจัยหลักสุจริตซึ่งเป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่เป็นเหมือนเสาหลักของกฎหมายทั้งระบบไม่ว่าจะเป็นกฎหมายเอกชนหรือกฎหมายมหาชน เพื่อการใช้และการตีความก็ต้องอยู่บนพื้นฐานของหลักสุจริตซึ่งจะเป็นตัวเชื่อมต่อที่สำคัญที่ทำให้ตัวบทกฎหมายเหล่านี้อำนวยความสะดวกได้อย่างแท้จริงเพื่อรักษาไว้ซึ่งจริยธรรมและศีลธรรมในสังคม

คำสำคัญ : สุจริต, บทกฎหมายยุติธรรม, บทบังคับ, จริยธรรม, ศีลธรรม

* นิติศาสตรมหาบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยปาลัคส์กีแห่งเมืองโอโลโมส, ประเทศสาธารณรัฐเช็ก (Mgr.Magistr práv Univerzity Palackého v Olomouci, Česká republika) : อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร E-mail : kamollanla@yahoo.com

Principle of Good faith

Kamol Tanchinwuttanakul*

■ Abstract

“Good faith or Bona fides” is the word that appears in the most commonly use, such as the Civil and Commercial Code in sections 5 and 6, which is characterized of the General Principle or the Particular Principle such as section 1299. It is a rule as a “Jus aecuum” which has the uncertain legal consequence and the lawyer should be interpreted it suitably and up to the presence society and circumstances for the consideration of this rule is important and it *Jus cogens* which the parties can not to do anything to except the law.

This article has the aim to study the principle of the good faith which is like a pillar of the legal system, either private law or public law. The use and interpretation should be is based on the principle of it which is connected to apply the laws for justice and good moral in society.

keyword : Good faith, *Jus aecuum*, *Jus cogens*, ethics, morality,

* Master's Degree (Law and Law Science) Univerzita Palackého v Olomouci, Czech republic (Mgr. Magistr práv Univerzity Palackého v Olomouci, Česká republika) : Lecturer, Department of Law, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakorn Rajabhat University E-mail : kamollanla@yahoo.com

■ วิธีการเฝ้าระวังการศึกษาวิชัย

การวิจัยศึกษาเรื่องนี้ใช้วิธีการค้นคว้าเอกสาร (Documentary Research) จากตัวบทกฎหมาย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และหลักกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น รัฐธรรมนูญ และกฎหมายปกครอง, ตำรากฎหมายที่มีการเขียนถึงหลักสุจริต รวมถึงข้อมูลสารสนเทศ (Internet) ที่เกี่ยวข้องกับการให้คำอธิบายคำว่า “สุจริต” เพื่อวัตถุประสงค์ในการวิจัยหลักสุจริต ในเรื่องความหมาย, การเกิดขึ้นของหลักสุจริต, ประวัติความเป็นมาของหลักสุจริต, การปรากฏตัวขึ้นของหลักสุจริตและเป้าหมาย และในบทความวิจัยนี้จะมีการเขียนเปรียบเทียบให้เห็นถึงข้อความคิดทั่วไปของหลักสุจริตในประเทศสาธารณรัฐเช็ก โดยค้นคว้าจากเอกสารตำรากฎหมาย, ตัวบทกฎหมายของประเทศและรวมถึงข้อมูลสารสนเทศ (Internet) ที่เกี่ยวข้อง กับกฎหมายในสาธารณรัฐเช็ก โดยเอกสารทั้งหมดที่เกี่ยวข้องนำมาเพื่อใช้ในการอ้างอิง และเรียบเรียงเป็นบทความวิจัยเรื่องนี้

■ บทนำ

เมื่อกล่าวถึงคำว่า สุจริต บุคคลโดยทั่วไป ที่ไม่ได้เรียนกฎหมายก็จะเข้าใจง่าย ๆ ว่า มันต้องเป็นการกระทำที่ตรงไปตรงมาในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ คำว่าสุจริตนี้ โดยสภาพแห่งคำว่าสุจริต บุคคลโดยทั่วไป เข้าใจว่าหมายถึงอะไร แม้จะไม่สามารถให้นิยามคำจำกัดความที่แน่นอน

คำว่าสุจริตมันแทรกตัวอยู่ในตัวบทกฎหมาย โดยเฉพาะในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งมีอยู่เยอะพอสมควร จนกลายเป็นหลักกฎหมายที่สำคัญที่เรียกว่า “หลักสุจริต”

มีความพยายามที่จะให้ความหมายว่า “หลักสุจริต” ตัวอย่างเช่น

1. หลักสุจริต หรือ good faith นั้นตาม Black's Law Dictionary 18th Edition ได้อธิบายไว้ว่า หมายถึง สภาวะทางจิตใจอันประกอบด้วย (1) ความซื่อสัตย์ในความเชื่อหรือวัตถุประสงค์ (2) ความซื่อตรงต่อหน้าที่หรือหนี้ของตน (3) ความสอดคล้องกับมาตรฐานทางการค้าหรือธุรกิจใด ๆ อันชอบด้วยเหตุผล ในการต่อรองกันอย่างเป็นธรรม (4) การไร้ซึ่งเจตนาหลอกลวง หรือแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ¹

2. หลักสุจริต ตามแนวทางคำสอนที่ท่านศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ได้อธิบายไว้ว่า “คำว่า “สุจริต” เป็นคำที่มีมาตั้งแต่สมัยโรมัน เรียกในภาษาละตินว่า Bona fides แปลว่า ความซื่อสัตย์ หรือ สัจจะที่ดี ภาษาเยอรมันใช้คำว่า Treu und Glauben แปลว่า ความซื่อสัตย์และความไว้วางใจ แม้บทหลักในเรื่องสุจริตในระบบกฎหมายไทย ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 5 และ 6”²

3. หลักสุจริต ตามแนวทางของศาสตราจารย์ ดร.Ivo Telec ปรมาจารย์ด้านกฎหมายเอกชนของประเทศสาธารณรัฐเช็ก ได้อธิบายไว้ว่า “หลักสุจริต (Zásada dobré víry) นั้น อย่างแรกเป็นศีลธรรมและคุณงามความดี ทางกฎหมายที่สุภาพตรงไปตรงมาและมีความน่าเชื่อถือไว้

¹ “A state of mind consisting in (1) honesty in believe or purpose (2) faithfulness to one's duty or obligation (3) observance of reasonable commercial standard of fair dealing in a given trade or business, or business, or (4) absence of intent to defraud or to seek unconscionable advantage”

² ดู สมยศ เชื้อไทย, ความรู้กฎหมายทั่วไป, คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง : หลักทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 18, (กทม.สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555), หน้า 153.

วางใจ ที่คาดหมายเห็นได้ในวิญญูชนทั่วๆ ไป อย่างที่สองคือ มาตรฐานวัดความยุติธรรมในทางกฎหมาย”³

4. แม้แต่ในทางศาสนาเองก็มีความพยายามอธิบายหลักสุจริตเหมือนกัน เช่น ในศาสนาอิสลาม ได้มีการอธิบายถึงหลักสุจริตว่า “สุจริตธรรม หมายถึง ความประพฤติชอบ สุจริตใจ หมายถึง การมีจิตใจที่บริสุทธิ์ มีความจริงใจต่อการกระทำโดยไม่ปรารถนาต่อสิ่งใด ไม่ว่าจะเป็นคำชมเชยหรือสิ่งตอบแทนทำงานและประกอบศาสนกิจเพื่อหวังความโปรดปรานจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เท่านั้น สุจริตธรรมต่อสิ่งใดบ้าง

(1) สุจริตธรรมต่อศาสนกิจ โดยการดำรงไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติศาสนกิจทั้งปวง บนพื้นฐานแห่งภารกิจที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงมอบหมายไว้อย่างครบถ้วน

(2) สุจริตธรรมต่อของฝาก **เมื่อมีผู้ไว้วางใจฝากของไว้** มุสลิมทุกคนมีหน้าที่ดูแลของฝากนั้นมิให้บกพร่องหรือสูญหาย และต้องคืนของนั้นให้ครบถ้วนแก่ผู้เป็นเจ้าของ หากเขาต้องการ หรือครบกำหนดฝากในสภาพที่สมบูรณ์

(3) สุจริตธรรมต่อร่างกาย **มุสลิมต้องระวังรักษาอวัยวะทุกส่วน** ให้ถูกใช้ไปตามสิทธิอันชอบธรรม มิให้ตกอยู่ในสิ่งที่ต้องห้าม

(4) สุจริตธรรมต่อคำพูด คำพูดที่สุจริตธรรมนอกจากจะได้รับการตอบรับจากผู้ฟังด้วยดีแล้ว ยังถือเป็นการบริจาคนานาที่เป็นผลให้ผู้พูดได้กุศลอันยิ่งใหญ่ด้วย

(5) สุจริตธรรมต่อหน้าที่การงาน **โดยที่เขาต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่อย่างเคร่งครัด** มีความซื่อสัตย์สุจริตในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

(6) สุจริตธรรมต่อธุรกิจและการค้า **ด้วยการรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์แห่งความซื่อสัตย์สุจริต** ไม่เอารัดเอาเปรียบลูกค้าแต่อย่างใด”⁴

ในศาสนาพุทธเองก็มีการกล่าวถึง หลักสุจริต เช่นกัน กล่าวคือ

“สุจริต 3 อย่าง

1. ประพฤติชอบด้วยกาย เรียก กายสุจริต
2. ประพฤติชอบด้วยวาจา เรียก วาจาสุจริต
3. ประพฤติชอบด้วยใจ เรียก มโนสุจริต

กายสุจริต 3 อย่าง

เว้นจากฆ่าสัตว์ 1 เว้นจากลักทรัพย์ 1 เว้นจากประพฤติดินในกาม 1

วาจาสุจริต 4 อย่าง

เว้นจากพูดเท็จ 1 เว้นจากพูดส่อเสียด 1 เว้นจากพูดคำหยาบ 1 เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ 1

มโนสุจริต 3 อย่าง

ไม่โลภอยากได้ของเขา 1 ไม่พยายามปกป้องร้ายเขา 1 เห็นชอบตามคลองธรรม 1

สุจริต 3 อย่างนี้ เป็นกิจควรทำ ควรประพฤติ

อญ. ทสก. ๒๔/๓๐๓.”⁵

จะเห็นได้ว่า การให้นิยามในหลักสุจริต ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายหรือทางธรรมก็มีลักษณะไม่แตกต่างกันมากมายนัก ซึ่งบทความวิจัยนี้จะอธิบายถึง หลักสุจริต ที่ปรากฏตัวขึ้นในกฎหมายตามที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

■ ความรู้สึกชอบมนุษย์ที่ทำให้เกิดหลักสุริตขึ้นมา

จากความพยายามที่จะให้นิยามในคำว่า หลักสุจริต ในที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า

³ Viz Telec, I. Poctivost a důvěra, dobrá víra, dobré mravy, veřejná morálka a veřejný pořádek. *Právní rozhledy*, 2001 Č.1 s.1.(cit.11.7.2012) Dostupné na http://www.pavelpetr.cz/soubory/29/87/NOSP2_CLANEK_TELEC_DOBRE_MRAVY.pdf

⁴ Viz <http://www.islammore.com/main/content.php?page=sub&category=6&id=2313> (cit.10.7.2012)

⁵ Viz <http://buddhismarticles.com/fl1547/%E0%B8%AA%E0%B8%B8%E0%B8%88%E0%B8%A3%E0%B8%B4%E0%B8%95-%E0%B9%93> (cit.10.7.2012)

ความรู้สึกของมนุษย์ที่รู้ว่า “อะไรคือการกระทำที่สุจริต เป็นสิ่งที่มนุษย์รู้สึกได้” แม้อาจจะนิยามหลักสุจริต ได้ไม่เหมือนกัน แต่ก็มีความรู้สึกเดียวกัน

ว่ากันว่า สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ คือ การก่อสร้างระบบศีลธรรมขึ้นมาด้วยเหตุผล สัตว์อยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ แต่มนุษย์มีมากกว่าสัตว์คือ เหตุผลและความรู้สึก⁶ สำนึก ในธรรมชาติของมนุษย์มีความสามารถสองประการคือ การจำได้หมายรู้และความสามารถในการรู้จักเทียบเคียงความรู้สึก⁶ กล่าวง่าย ๆ แบบภาษาชาวบ้านก็คือ “รู้ดีรู้ชั่ว” ความรู้สึกในความ “สุจริต” เลยเกิดและก่อตัวขึ้นในตัวมนุษย์ในลักษณะที่เรียกว่า เป็นความจริงไปตรงมา, ความไวเนื้อเชื่อใจ, รวมถึงความซื่อสัตย์ ความรู้สึกนี้เองก็เลยพัฒนาเป็นหลักศีลธรรม⁷ ที่เรียกกันว่า หลักสุจริต นี่เองในประเทศสาธารณรัฐเช็กในทางตำราก็ก้าวถึงลักษณะการเกิดขึ้นของ หลักสุจริตว่า มันเกิดจาก สภาวะทางจิตใจของมนุษย์ที่คาดหวังเห็นถึงความน่าเชื่อถือไว้วางใจ⁸ วิวัฒนาการการก่อตัวขึ้นของหลักสุจริตในยุคแรกเริ่มนี้เอง ผู้เขียนคิดว่าช่วงเริ่มแรกนี้มีลักษณะเป็นการวิวัฒนาการของการก่อตัวขึ้นของศีลธรรมจนกลายเป็น กฎหมายชาวบ้าน (Volksrecht)⁹

■ ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของหลักสุจริต

ในสมัยโรมันนั้น หลักสุจริตหรือ *Bona*

fides หมายถึงสัจจะอันชอบซึ่งนักนิติศาสตร์โรมันพัฒนาเพื่อที่จะลดความเคร่งครัดตายตัวของ *Jus strictum* ให้มีความยืดหยุ่นเป็นธรรม โดยเป็นการพัฒนาหลัก *exceptio doli generalis* ให้หลุดพ้นจากการกระทำที่ไม่สุจริตใน กลฉ้อฉล สำคัญผิด เจตนาหลง หรือวัตถุประสงค์ที่พ้นวิสัย ซึ่งเป็นการพัฒนาการใช้ *Bona fides* อย่างกว้าง ไม่ว่าจะเป็นกล่าวในคำฟ้องหรือไม่หรืออาจไม่มีกฎหมายกำหนดไว้ชัดแจ้ง ซึ่งมักจะประกาศในรูปของ *Jus honorarium* ของ Praetor และถือได้ว่า *Bona fides* เป็น *Jus aequum* กฎหมายยุติธรรม ตัวอย่างที่มีการปรับใช้ *Bona fides* จนทำให้หลักการซื้อขายผู้ซื้อต้องระวัง *caveat emptor* หมอดิติพลจนกลายเป็นหลักความรับผิดชอบต่อการชำรุดบกพร่องและการรอนสิทธิ เป็นต้น¹⁰

Bona fides ยังได้พัฒนายกความเป็นหลัก *Venire contra factum proprium* ที่เรียกว่า กฎหมายปิดปากที่บุคคลโดยสุจริตจะถือประโยชน์จากการกระทำที่ขัดแย้งกับพฤติการณ์ก่อน ๆ ที่แล้วมาไม่ได้ และได้ขยายความแตกต่างเป็นหลัก *Clausula rebus sic stantibus* การรักษาสัญญาต้องคำนึงถึงพฤติการณ์แห่งสัญญาที่เปลี่ยนแปลงไป โดยสุจริต เช่น ลูกหนี้อาจหลุดพ้นจากการชำระหนี้ ถ้าการชำระหนี้ นั้นก่อให้เกิดความเสียหายหรือเป็นภาระที่หนักเกินกว่าเหตุของลูกหนี้หรือเกินกว่าที่คาดหมายได้ขณะเข้าทำสัญญา นอกจากนั้น *Bona fides* ก็ได้มีการพัฒนาสู่หลักการที่เป็นการป้องกันการเอาเปรียบในสังคมอย่างหลัก

⁶ สนใจโปรดอ่านงานของ สมยศ เชื้อไทย, อ้างแล้ว หน้า 48 เชิงอรรถที่ 2

⁷ อ้างแล้ว หน้า 49.

⁸ Viz Zajíč J. *Principochrany dobré víry v českém soukromém právu*. Dostupné na <http://www.kubicapartners.cz/portal/clanky-publikovane-nasi-advokatni-kancelari/princip-ochrany-dobre-viry-v-ceskem-soukromem-pravu/Princip-ochrany-dobre-viry-v-ceskem-soukromem-pravu-58.htm> (cit 10.7.2012)

⁹ สนใจโปรดอ่านงานของ สมยศ เชื้อไทย, อ้างแล้ว หน้า 50-51 เชิงอรรถที่ 2

¹⁰ สนใจโปรดอ่านงานของ กิตติศักดิ์ ปกติ, หลักสุจริตและเหตุเหนือความคาดหมายในการชำระหนี้ .พิมพ์ครั้งที่ 1. (กทม.สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2554), หน้า 18-21.

พ่อบ้านที่ดีที่เรียกว่า *Vir bonus*, หลักป้องกัน การค้ากำไรเกินควรที่เรียกว่า *Laesio enormis* รวมถึงหลักราคาที่เหมาะสมที่เรียกว่า *Iustum pretium* ซึ่งเรื่องนี้เป็นพัฒนาการที่ดีแม้จะมี ข้อถกเถียงในเรื่องอิสระในการตัดสินใจก็ตามแต่ และแล้วในท้ายที่สุด *Bona fides* ก็ได้พัฒนา สู่หลักความผูกพันตามสัญญาที่เกิดจากความ สุจริต *contractus bonei fidei* และหลักจริยธรรม *Bonum et aequum* ในการจัดทำ ประมวลกฎหมายของพระเจ้าจัสติเนียน¹¹

ในสมัยกลางเมื่อเกิดการขยายตัวของเมือง และการค้า ทำให้กฎหมายจารีตประเพณี ชนเผ่าต่าง ๆ เริ่มไม่ตอบสนองกิจกรรมการค้า ประกอบกับมีการศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ โบโลญญา ก็เริ่มมีการ รื้อฟื้นกฎหมายโรมันมาศึกษาของพวก Glossator หรือ Post-Glossator และการที่ นักกฎหมายติดตามอย่างศรัทธาในผลงานของ Baldus ผู้เป็นลูกศิษย์ของ Batolus แนวคิด เรื่อง *Bona fides* ในสมัยกลางจึงปรากฏตัว ในหลักการของการรักษาสัจจะ, การไม่แสวงหา ประโยชน์เพื่อกลฉ้อฉลและการดำรงตนอยู่ใน ความซื่อสัตย์ มาประกอบร่วมกับแนวคิดของ อริสโตเติล ในเรื่องความยุติธรรมในการแลก เปลี่ยนทดแทนและความยุติธรรมในการแบ่ง สรรปันส่วน ตัวอย่างเช่น คำสอนของ Baldus ที่กล่าวว่า “ไม่มีผู้ใดพึงได้ลาภไปโดยผู้อื่นต้อง เสียเปรียบ” หรือ “ไม่แสวงหาผลประโยชน์อัน มิควรได้โดยชอบไปในทางที่ทำให้ผู้อื่นเสีย

เปรียบ” คำสอนนี้มีผลต่อ สัญญาที่ต้องปรากฏ ขึ้นภายใต้ความสุจริตเป็นธรรมและไม่มีการ เอาเปรียบ เพื่อความยุติธรรมในการแลกเปลี่ยน ทดแทนตามหลักธรรมชาติ อย่างเช่น สุจริต ปราศจากกลฉ้อฉลหรือสำคัญผิด หรือการ ตีความสัญญาต้องตกภายใต้ความสุจริตและ เป็นธรรม เป็นต้น¹²

หลักสุจริตเกือบกล่าวได้ว่าปรากฏในร่อง รอยทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติเลยทีเดียว ได้ ในกฎหมายโบราณของไทยเองก็ปรากฏการ กล่าวถึงหลักสุจริตนี้เหมือนกัน ซึ่งของไทยเรานั้นการใช้และตีความกฎหมายในโบราณนั้น จะอิงอยู่กับพุทธศาสนาเสมอ¹³ ตัวอย่างเช่น ในหลักอริยบทว่า ผู้ที่จะเป็นผู้พิพากษาตัดสิน คดีจะต้องมีสุจริตธรรม¹⁴ และในพระอาการ เบ็ดเสร็จ บทที่ ๑๐๑ มีความว่า “ราษฎร ทั้งหลายชักชวนกันไปค้าขายออกกำไรให้แบ่ง ปันกันตามมากแลน้อย ถ้ามิได้ซื้อล้งต่อกัน เกบเอาทุนและกำไร ซึ่งจะได้เป็นส่วนของท่าน ไว้ ท่านว่าประบัดสินท่าน ให้เอาทุนและกำไร ซึ่งเป็นส่วนของท่านนั้นตั้งใหม่ทวีคูณ¹⁵

จากการศึกษาวิวัฒนาการในทางประวัติ- ศาสตร์ของหลักสุจริต ผู้เขียนคิดว่า หลักสุจริต นี้มีการขยายขอบเขตการอำนวยความสะดวก มากขึ้น ซึ่งเกิดขึ้นจากการให้เหตุผลของนัก กฎหมายซึ่งมีลักษณะเป็นกฎหมายของ นักกฎหมาย (Juristenrecht) ซึ่งเป็นการใช้ เหตุผลปรุงแต่งทางกฎหมาย (Artificial Juristic Reason)¹⁶

¹¹ อ้างแล้ว, หน้า 22-26.

¹² อ้างแล้ว, หน้า 27-36.

¹³ สนใจโปรดอ่านงานของ แสวง บุญเฉลิมวิภาส, *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 7. (กทม.สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2551), หน้า 53.

¹⁴ ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง หน้า 41.

¹⁵ ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ เล่ม ๒ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง หน้า 242.

¹⁶ สนใจโปรดอ่านงานของ สมยศ เชื้อไทย, อ้างแล้ว หน้า 51-52 เบื้องจรดที่ 2

■ การปรากฏตัวของหลักสุจริต, บทบาทและเป้าหมาย

หลักสุจริตกล่าวได้ว่าเป็นเสาหลักของกฎหมายทั้งระบบไม่ว่าจะเป็นกฎหมายเอกชนหรือกฎหมายมหาชน เป็นต้นว่า การเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองอย่างการเข้าเป็นรัฐมนตรีก็ต้องคำนึงถึงความซื่อสัตย์สุจริต หากเราสังเกตดูในคำถวายสัตย์ปฏิญาณตามมาตรา 175 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 หรือแม้กระทั่งในการออกคำสั่งทางปกครองตามกฎหมายวิธีพิจารณาทางปกครองก็ต้องคำนึงถึงหลักสุจริตเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของคู่กรณีผู้ร้องขอ¹⁷ เป็นต้น

ในบทความวิจัยนี้จะเน้นทางด้านกฎหมายเอกชนเป็นสำคัญ ซึ่งท่านศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ ได้อธิบายถึงการปรากฏตัวของหลักสุจริตเป็น “หลักสุจริตเฉพาะเรื่องและหลักสุจริตทั่วไป”¹⁸ ไว้ว่า “หลักสุจริตเฉพาะเรื่อง หมายถึง ความรู้ หรือไม่รู้ข้อเท็จจริงของคู่กรณีที่เกี่ยวข้อง เช่น ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 412 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “ถ้าทรัพย์สิ่งซึ่งได้รับไว้เป็นลาภมิควรได้นั้นเป็นเงินจำนวนหนึ่ง ท่านว่าต้องคืนเต็มจำนวน เว้นแต่ บุคคลได้รับไว้โดยสุจริตต้องคืนลาภมิควรได้เพียงส่วนที่ยังมีอยู่ในขณะเมื่อเรียกคืน” การที่จะต้องคืนลาภมิควรได้เต็มจำนวนหรือเพียงส่วนที่ยังมีอยู่ในขณะเรียกคืน ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่ว่าผู้รับไว้สุจริตหรือไม่ ซึ่งหมายความว่า ผู้รับได้รับไว้โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ถ้ารู้

ว่าไม่มีสิทธิที่จะรับไว้แล้ว ยังขึ้นรับไว้ก็เป็นกรณีไม่สุจริต นอกจากนี้ยังปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 431 มาตรา 1299 มาตรา 1300 มาตรา 1303 มาตรา 1311 มาตรา 1312 มาตรา 1329 มาตรา 1330 มาตรา 1331 มาตรา 1332 เป็นต้น **หลักสุจริตทั่วไป** ภาษาลาตินเรียกว่า “*Bona fide*” ในภาษาเยอรมันเรียกว่า “*Treu und Glauben*” ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 5 มาตรา 6 และมาตรา 368

มาตรา 5 “ในการใช้สิทธิแห่งตนก็ดี ในการชำระหนี้ก็ดี บุคคลต้องกระทำโดยสุจริต”

มาตรา 6 “ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า บุคคลกระทำการโดยสุจริต”

มาตรา 368 “สัญญาที่ท่านให้ต้องดี ความไปตามความประสงค์ในทางสุจริต โดยพิเคราะห์ ถึงปกติประเพณีด้วย”

บทบาทของหลักสุจริตนั้นมีลักษณะที่กล่าวได้ว่าครอบคลุมจักรวาลและสามารถพัฒนาเป็นหลักการใหม่ๆ หรือเชื่อมต่อกับหลักการอื่น เป็นต้นว่า สามารถปรับใช้หลักสุจริตเชื่อมต่อกับหลักความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีได้ด้วย เป็นต้นว่า การชำระหนี้ต้องกระทำโดยสุจริตและเหมาะสมกับมูลค่าเงินที่เปลี่ยนไปในประเทศเยอรมนี ช่วงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 1 หรือนำหลักสุจริตมาใช้ควบคุมสัญญาสำเร็จรูป¹⁹ ในประเทศฝรั่งเศสก็นำหลักสุจริตมาใช้ในเชิง การใช้สิทธิโดยสุจริต ซึ่งการใช้สิทธิไม่สุจริตก็เป็นละเมิด หรือนำหลักสุจริตมาปรับแต่งในสัญญาที่คู่สัญญามีหน้าที่ต้อง

¹⁷ Viz SKULOVA, Soňa et al. *Správní právo procesní*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008 s. 64-65.

¹⁸ ดู ปรีดี เกษมทรัพย์ บทความ “หลักสุจริตคือหลักความซื่อสัตย์ไว้วางใจ” อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ ดร.สมศักดิ์ สิงห์พันธ์ (2526) อ้างใน สมยศ เชื้อไทย อ้างแล้ว หน้า 153-155 เบื้องวรรที่ 2.

¹⁹ สนใจโปรดศึกษางานของ กิตติศักดิ์ ปกติ, อ้างแล้ว, หน้า 38-43. เบื้องวรรที่ 10

คุ้มครองความปลอดภัยแก่คู่กรณี เช่นกิจการ รับขนผู้โดยสาร²⁰ ในประเทศอังกฤษก็มีการ ปรับแต่งหลักสุจริตเป็นหลักที่ผู้เอาประกันโดย สุจริตจะต้องไม่ปกปิดข้อเท็จจริงและการปกปิด นี้เป็นมูลเหตุที่ทำให้อีกฝ่ายเข้าทำสัญญา เป็นต้น²¹ ในอเมริกา หลักสุจริตก็มีพัฒนาการ ที่น่าสนใจในกรณี การเข้าเจรจาสัญญาโดย ฝ่าฝืนความสุจริตหรือถอนตัวจากสัญญาโดย มิชอบหรือกรณีการเข้าเจรจาโดยไม่เปิดเผย ความจริง เป็นต้น²²

ในประเทศไทยปกติการพิจารณาคดีที่ เกี่ยวข้องกับหลักสุจริตก็จะมีลักษณะพิจารณา เป็นรายกรณีไป เท่าที่เห็นชัดว่า การกระทำ ดังกล่าวศาลเห็นว่า ขัดแย้งกับความสุจริตใน สายตาของสังคม อย่างเช่น ราคาประมูลซึ่ง ต่ำกว่าความเป็นจริงจากราคากลางซึ่งสื่อให้ เห็นความทุจริต หรือการกระทำที่ขัดแย้งกัน ในพฤติการณ์ก่อน ๆ ที่แล้วมาย่อมแสดงให้เห็น ความไม่สุจริต²³

เป้าหมายของหลักสุจริตนั้น ก็เพื่อปรับปรุง แต่งเมื่อมีการบังคับใช้กฎหมายเพื่อให้เกิด ความยุติธรรมในสังคมหรืออาจจะใช้ลดความ เหลื่อมล้ำความไม่เป็นธรรมของสัญญาก็ได้ เช่นกัน เช่น อย่างในกรณีกฎหมายที่เกี่ยวข้อง กับข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม อาจขยายหลัก สุจริตเพื่อการคุ้มครองฝ่ายที่อ่อนแอกว่าทาง เศรษฐกิจ เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เกิดการเอา ไรเอาเปรียบจากผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจใน

การเข้าทำสัญญา ซึ่งหลักสุจริตจะใช้พิจารณา ในกรณีการพิเคราะห์ถึงพฤติกรรมที่ไม่เป็น ธรรมในกระบวนการเข้าทำสัญญา เช่น การ ที่ข้อสัญญาที่ผู้จำหน่ายสินค้าและบริการ เปลี่ยนแปลงข้อสัญญาฝ่ายเดียวโดยไม่ต้องมี เหตุผลโดยชอบ เป็นต้น²⁴ หลักสุจริตมีลักษณะ เป็นกฎหมายยุติธรรม *Jus aequum* เป็นบท บัญญัติที่มีลักษณะซึ่งเป็นตัวบทกฎหมายที่ ไม่ได้กำหนดผลทางกฎหมายไว้อย่างชัดเจน ตัวบทจะมีลักษณะเป็นการเปิดช่องให้ผู้ ใช้ ตีความ ปรับแต่งให้กฎหมายนั้นสมบูรณ์เหมาะสม กับสภาพสังคม พฤติการณ์ และกาลสมัย เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม²⁵ “การใช้การ ตีความก็ต้องพิเคราะห์ให้เหมาะสมกับคดี เพราะหลักสุจริตนี้ ก็เป็นมาตรฐานตัวชี้วัดใน พฤติกรรมมนุษย์ในสังคมว่า ดีหรือไม่ดี ใน สังคม”²⁶ หลักสุจริตนี้ยังมีความใกล้ชิดผูกพัน กับหลักศีลธรรมอันดีและความสงบเรียบร้อย ของประชาชนการขัดแย้งต่อหลักสุจริตนี้ก็ พึงคาดหมายว่าเป็นการขัดแย้งต่อศีลธรรม อันดีและความสงบเรียบร้อยของสังคม ซึ่งก็ หมายความว่าหลักสุจริตนี้เป็นบทบังคับ *Jus cogens* ที่ไม่สามารถตกลงเปลี่ยนแปลงเป็น อย่างอื่นได้ ดังนั้นตามแนวคิดของท่านผู้ช่วย ศาสตราจารย์ กิตติศักดิ์ พรกิตติ หลักสุจริต เมื่อกล่าวถึงเป้าหมายแล้ว นั่นคือการปรับใช้ หลักสุจริต “เพื่อ 1. ใช้ในทางเสริมสร้าง หลักเกณฑ์ตามสัญญาหรือตามกฎหมายให้มี

²⁰ อ้างแล้ว หน้า 45-49.

²¹ อ้างแล้ว หน้า 50.

²² อ้างแล้ว หน้า 57.

²³ อ้างแล้ว หน้า 66 และคำพิพากษาฎีกา 1569/2542 และ 665/2524

²⁴ Viz směrnice č. 93/13/ES o nepříměných podmínkách ve spotřebitelských smlouvách (cit.11.7.2012) Dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31993L0013:CS:HTML>

²⁵ สมยศ เชื้อไทย, อ้างแล้ว, หน้า 154-157. เบื้องหลังที่ 2

²⁶ อ้างแล้ว หน้า 156.

เนื้อหาสมบูรณ์ขึ้น เช่น กรณีที่คู่สัญญาที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางธุรกิจมีหน้าที่อธิบายชี้แจงในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนและการปกปิดข้อมูลถือว่าไม่สุจริต, 2. เพื่อใช้ในทางควบคุมหรือสกัดกั้นการใช้สิทธิในทางที่ไม่ชอบธรรม อย่างเช่น การใช้สิทธิไม่สุจริตไปในทางเสียหายแก่ผู้อื่นหรือการใช้สิทธิไปในทางฝ่าฝืนตรงกันข้ามกับพฤติกรรมครั้งก่อน ๆ, 3. เพื่อใช้ในทางปรับปรุงแก้ไขสิทธิหน้าที่ของคู่กรณีให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ค่าเงินที่ตกต่ำมากซึ่งจะต้องมีการนำหลักสุจริตมาปรับให้การชำระหนี้เป็นธรรม”²⁷

■ ข้อความคิดทั่วไปเรื่องหลักสุจริตในประเทศสาธารณรัฐเช็ก

ประเทศสาธารณรัฐเช็กเป็นประเทศที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองในจักรวรรดิ ออสเตรีย-ฮังการี ก่อนที่จะแยกตัวออกมาเป็นประเทศเอกราชนามของประเทศเช็กโกสโลวาเกีย ในช่วงปลายของสงครามโลกครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม ค.ศ. 1918 ช่วงแรกของสาธารณรัฐที่ 1 มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แบบรัฐสภา โดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุขแต่ภายหลังจากเหตุการณ์ที่เรียกว่า “กุมภาพันธ์รัฐประหาร” (Únorový převrat) โดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งเช็กโกสโลวาเกีย (Komunistická strana Československa, KSČ) จึงเปลี่ยนประเทศกลายเป็นระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ ก่อนที่จะเปลี่ยนมาเป็นเสรีประชาธิปไตยเมื่อปี 1989 และจากการที่รวมเป็นประเทศเดียวกับ

ประเทศสโลวาเกียภายใต้ชื่อ เช็กโกสโลวาเกีย ก็ได้ตัดสินใจแยกตัวออกเป็นสองประเทศ เมื่อวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1993 และในปี 2004 ประเทศสาธารณรัฐเช็กได้เข้าเป็นสมาชิกของสหภาพยุโรป

ประเทศสาธารณรัฐเช็กเป็นประเทศที่เคยขึ้นอยู่กัพออสเตรีย-ฮังการี ซึ่งก็ได้รับอิทธิพลของประมวลกฎหมายแพ่งออสเตรีย แต่ก็ถูกเปลี่ยนไปในประมวลกฎหมายรูปแบบคอมมิวนิสต์หลังจากที่เปลี่ยนการปกครองกลายเป็นคอมมิวนิสต์ และเมื่อคอมมิวนิสต์ล่มสลายลงไปได้มีการรื้อฟื้นหลักกฎหมายที่เคยใช้เมื่อครั้งยังไม่เป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งหลักสุจริต (Dobrá víra) ก็ได้รับการรื้อฟื้นในแนวทางเสรีนิยมด้วย

ประเทศสาธารณรัฐเช็ก เป็นประเทศที่มีระบบกฎหมายแบบภาคพื้นยุโรป (Kontinentální typ právní kultury) ที่เรียกว่าได้รับอิทธิพลจากกฎหมายโรมันเป็นรากฐานหรือ Romano-Germanic²⁸ และใช้ประมวลกฎหมายเหมือนอย่างประเทศเยอรมนี, ประเทศออสเตรียและประเทศไทย

ประเทศสาธารณรัฐเช็ก มีประมวลกฎหมายหรือที่เรียกว่า Kodex ที่สำคัญคือ ประมวลกฎหมายแพ่ง (Občanský zákoník), ประมวลกฎหมายการค้า (Obchodní zákoník), ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (Občanský soud řád), ประมวลกฎหมายอาญา (Trestní zákoník), ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Trestní řád)²⁹

การที่ประเทศสาธารณรัฐเช็กตกอยู่ภายใต้

²⁷ สนใจโปรดศึกษางานของ กิดดิกัดี้ ปรกติ, อ้างแล้ว, หน้า 92-105. เบื้องหลังที่ 10

²⁸ Viz GERLOCH, Aleš, *Teorie práva*. 5vyd.Plseň : Aleš Čeněk, 2009.s.104.

²⁹ Viz BOGUZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A., *Teorie práva*. Praha: ASPI, 2003..s. 41.

การปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์ยาวนาน และเมื่อเปลี่ยนมาเป็นเสรีนิยมประชาธิปไตย ประชาชนเองก็ยังไม่เคยชินกับระบบเสรีนิยมเท่าไร โดยเฉพาะในระบบเศรษฐกิจเสรีทุนนิยมแบบมือยาวสาวได้สาวเอา ทำให้หลักสุจริต (Dobrá víra) ในทางตำรากฎหมายเอกชนของประเทศสาธารณรัฐเช็ก จึงเป็นการพยายามอธิบายเพื่อที่จะคุ้มครองฝ่ายที่เป็นผู้อ่อนแอกว่าทางเศรษฐกิจ (Ochrana slabší strany) ไม่ให้โดนเอาเปรียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสัญญาที่เกี่ยวข้องกับการบริโภค นอกจากนี้ในระบอบสาธารณรัฐเช็กเองก็ได้มีการใช้หลักสุจริตขยายความประกอบกับหลักกฎหมายอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประมวลกฎหมายการค้า เป็นต้นว่า หลักสุจริตและคุ้มครองบุคคลที่สาม (Zásada dobré víry a ochrany třetích osob), หลักความซื่อสัตย์ไว้วางใจในธุรกิจการค้า (Zásada poctivého obchodního styku), หลักความเป็นมืออาชีพ (Zásada profesionality) ตัวอย่างเช่น ความเป็นมืออาชีพของผู้เป็นกรรมการบริหารในบริษัท, หลักการคุ้มครองผู้ถือหุ้นข้างน้อย (Zásada ochrany minoritních akcionářů), หลักการคุ้มครองผู้ถือหุ้นทุกคนจากการกระทำตามอำเภอใจและพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ในการบริหารของคณะกรรมการบริษัทมหาชน (Zásada ochrany všech akcionářů před svévolným a nekorektním chováním představenstva), หลักการแจ้งต่อผู้ถือหุ้นใน

การบังคับตามสิทธิแห่งตน (Zásada věcného informování akcionářů o výkonu jejich práv) และหลักการภักดีต่อตรงต่อกิจการ (Zásada loajality)³¹

■ สรุป

จากการศึกษาวิจัยพบว่า หลักสุจริตเป็นคุณธรรมศีลธรรมขั้นสูงถือได้ว่าเป็นเสาหลักของระบบกฎหมายที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะก่อดินดีล้มพันธอะไรแบบไหน ก็ต้องคำนึงถึงหลักสุจริตเป็นที่ตั้งเสมอ ความสุจริตเป็นสิ่งที่ เป็นความรู้ดีรู้ชั่วในตัวมนุษย์ ซึ่งคนนำมาใช้ ปูรงแต่งกฎหมายเพื่อให้เกิดความยุติธรรมขึ้นมา ที่ใดมีพัฒนาการหลักสุจริตที่ดีมากเท่าใดก็เป็นสังคมที่สูงด้วยความเจริญเท่านั้น ในประเทศที่จะเจริญแล้วก็จะมี การปูรงแต่งพัฒนาขยายขอบเขตหลักสุจริต เพื่ออำนวยความสะดวกให้แกสังคม ซึ่งผู้เขียนคิดว่า จากคำสอนของบรรดาครูบาอาจารย์ตลอดจน นักกฎหมายผู้ทรงคุณวุฒิประกอบกับการศึกษาหลักสุจริตทั้งในประเทศไทยเองและการศึกษาเปรียบเทียบการใช้หลักสุจริตในสังคมต่างประเทศทั้งตัวอย่างและประสบการณ์ ก็ไม่เป็นการยากเย็นที่ประเทศไทยเราจะมีการพัฒนาขยายขอบเขตการใช้หลักสุจริตเพื่ออำนวยความสะดวกเพื่อการรักษาไว้ซึ่งศีลธรรมจริยธรรมอันดีงามเพื่อความเจริญในสังคมไทยต่อไป

³⁰ Viz KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné. 1. díl*, 4. vydání. ASPI-Wolters Kluwer, 2005, s. 53-54.

³¹ Viz LOCHMANOVÁ, L. *Základní obchodního práva. 1. vydání*. Ostrava-Přivoz: Key Publishing s.r.o., 2009, s. 19-20.

■ บรรณานุกรม

กิตติศักดิ์ ปรกติ, *หลักสุจริตและเหตุเหนือความคาดหมายในการชำระหนี้*. พิมพ์ครั้งที่ 1. (กทม. สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2554)

สมยศ เชื้อไทย, *ความรู้กฎหมายทั่วไป, คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง : หลักทั่วไป*. พิมพ์ครั้งที่ 18. (กทม. สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555)

แสวง บุญเฉลิมวิภาส, *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 7. (กทม.สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2551)

ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑ และ ๒ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
BOGUZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A., *Teorie práva*. Praha: ASPI, 2003..

GERLOCH, Aleš, *Teorie práva*. 5vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009.

KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J.a kol. *Občanské právo hmotné*. 1.díl, 4 vydání. ASPI-Wolters Kluwer, 2005

LOCHMANOVÁ, L. *Základní obchodního práva*. 1 vydání. Ostrava-Přivoz: Key Publishing s.r.o, 2009

SKULOVÁ, Soňa et al. *Správní právo procesní*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008

Telec, I. Poctivost a důvěra, dobrá víra, dobré mravy, veřejná morálka a veřejné

pořádek. *Právní rozhledy*, 2001 č.1 s.1. (cit.11.7.2012) Dostupné na http://www.pavelpetr.cz/soubory/29/87/NOSP2_CLANEK_TELEC_DOBRE_MRAVY.pdf

Zajíc J. *Principochrany dobré víry v českém soukromém právu*. Dostupné na <http://www.kubicapartners.cz/portal/clanky-publikovane-nasi-advokatni-kancelari/princip-ochrany-dobre-viry-v-ceskem-soukromem-pravu/Princip-ochrany-dobre-viry-v-ceskem-soukromem-pravu-58.htm> (cit 10.7.2012)

směrnice č. 93/13/ES o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách (cit.11.7.2012) Dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31993L0013:CS:HTML>

<http://www.islammore.com/main/content.php?page=sub&category=6&id=2313> (cit.10.7.2012)

<http://buddhismarticles.com/f1547/%E0%B8%AA%E0%B8%B8%E0%B8%88%E0%B8%A3%E0%B8%B4%E0%B8%95-%E0%B9%93> (cit.10.7.2012)

